

Het kinderboek is dood - Leve het kinderboek

Voor de Verlichting had Nederland slechts één kinderboek, "Colloquia familiaria" door Erasmus (1522). Het was een voorlichtingsboek over liefde, prostitutie, huwelijksleven etc. De eerste fictie voor kinderen verscheen zo'n drie eeuwen later, nadat Rousseau had gewaarschuwd voor de verderfelijke invloed van literatuur voor volwassenen op de kinderziel. Het kindbeeld van Rousseau verdient hier nadere aandacht, omdat het bepalend geweest is voor de eerste oogst kinderboeken, en medebepalend voor alle latere oogsten. Rousseau zei: "Het kind is asexueel en onschuldig. Het voelt zich van geen enkele sekse, van geen enkele soort; de man en de vrouw zijn hem even vreemd. Het kent geen andere bindingen dan die van de gewoonte." Deze theorie, uiteengezet in "Emile ou de l'éducation" (1762) komt erop neer dat kinderen maagdelijk als onbetreden sneeuwvlakten aan de wereld blootgesteld worden, waarbij het de taak van de opvoeder is iedereen met smerige schoenzolen uit de buurt te houden. Intussen kan de sneeuw hard worden, in afwachting van het moment waarop zolen geen afdruk meer maken: de volwassenheid. Kinderliteratuur is dus ontstaan uit de behoefte kinderen te isoleren van de Boze Wereld en de Bestaande Lectuur, die Rousseau "de gesel van de kindsheid" noemt. Geen wonder dat kinderboeken uit de negentiende eeuw een onwerkelijke goedheid uitstralen. Hoofdpersonen in die boeken waren engeltjes zonder vleugels. Met echte levende kinderen hadden ze niets van doen. Ook sprookjes werden aangepast, of zeg maar liever verminkt, door o.a. de Gebroeders Grimm, twee romantische heren. Had Rousseau nog gezegd dat je kinderen groot moest brengen in een blij zorgeloosheid, in de negentiende eeuw, de eeuw van de Romantiek, ging men ervan uit dat kinderen blij zorgeloos waren.

Lea Dasberg

Pas in onze tijd is er iemand geweest, die deze hele ontwikkeling kritisch geanalyseerd heeft: professor dr. Lea Dasberg, auteur van "Grootbrengen door kleinhouden" en "Het kinderboek als opvoeder". Lea Dasberg stelt dat verlichters als Rousseau en later de Romantici een jeugdland geschapen hebben, dat als een wig tussen kinderen en volwassenen is gedreven en verantwoordelijk is voor veel puberteitsproblemen. In de puberteit worden kinderen immers geacht over de kloof heen te springen. Dasberg vraagt zich af of we na het duidelijk moraliserende kinderboek uit de negentiende eeuw, gevolgd door de periode "vom Kinde aus" (waarin de preek werd verpakt in een door kinderen geliefde vorm) vooruitgang hebben geboekt. Ook nu zijn er boodschapverhalen, weliswaar met andere boodschappen, maar een jeugdboek moet toch iets uitdragen. Daar is Dasberg is principe niet tegen, maar zij heeft een hekel aan boeken waarin kinderen als de vijand van volwassenen opgevoerd worden en dus weer geïsoleerd raken. Zij pleit ervoor kinderen in de eerste plaats als medespeler te zien, als compagnon van volwassenen. Wel merkt ze hierbij aan dat volwassenen zich niet van hun verantwoordelijkheid mogen ontdoen door bepaalde beslissingen aan kinderen over te laten, terwijl die kinderen de reikwijdte ervan niet kunnen overzien.

Het was 1981 toen "Het kinderboek als opvoeder", resultaat van een driejarige studie van Lea Dasberg, verscheen. In die tijd stonden kinder- en jeugdboeken bol van de scheidingen, milieuschandalen, sterfgevallen en andere droefheid. Het was de koude plens water, die schrijvers over zichzelf en hun lezerspubliek uitstortten om na de schuimpjes-rose nepromantiek van weleer hun evenwicht te hervinden. En zoals de koorddanser wiebelt en met zijn armen zwaait, zo maakte ook de schrijver onstuimige bewegingen. Er verschenen boeken over de laatste kinderen na een kernramp, over moeders die op de homoseksualiteit van hun zoon reageerden als betrof het een neusverkoudheid, over lesbische cavia's en andere opmerkelijke zaken. Maar het past ons niet hierom te lachen. Het kinderboek was bezig zich uit de klem te bevrijden waarin het ooit was geboren: een spannende gebeurtenis met een onzekere afloop. Men moest immers voorkomen het kind met het badwater weg te gooien. De klem, die ooit een voorwaarde voor het ontstaan was gebleken, stond een verdere groei in de weg. Maar... hoe zag een kinderboek zonder klem er eigenlijk uit? Hoe zagen

jeugdboekendeskundigen eruit?

jeugdboeken voor volwassenen

Deskundigen als Nettie Heimeriks en Harry Bekkering, directeur van de Jan Campert stichting, zijn van mening dat iedereen jeugdliteratuur kan beoordelen, omdat men dezelfde criteria moet hanteren als bij literatuur voor volwassenen. Het is geen genre apart; pedagogische normen dienen buiten beschouwing te blijven. Over de Zoeklichtboeken voor moeilijkleurende kinderen zegt Harry Bekkering zelfs, in zijn hoedanigheid van bestuurslid van het Fonds voor de Letteren: "Ze zijn prima voor de doelgroep, maar met kinderen houden wij geen rekening." Vóór Rousseau werd ook geen rekening met kinderen gehouden. Als kinderen konden lezen, lasen ze literatuur voor volwassenen. Zo schrijft Goethe in ongeveer 1760 over zijn eigen jeugd: "Men had in die tijd nog geen bibliotheken voor kinderen georganiseerd. De ouden hadden zelf nog een kinderlijke mentaliteit, en vonden het gemakkelijk hun eigen vorming aan het nageslacht mee te delen."

Maar is het nodig en wenselijk een situatie te scheppen als in de achttiende eeuw? En zo ja, heeft het woordje jeugdliteratuur of jeugdliteratuurdeskundige dan nog wel bestaansrecht? Anne de Vries, hoofd van de afdeling Boek en Jeugd van het Nederlands Bibliotheek en Lectuur Centrum, heeft in zijn lezing "Het verdwijnende kinderboek" opmerkelijke dingen gezegd: "Kinderen hebben recht op echte literatuur, dat is een prachtige slogan, maar literatuur bestaat pas als ze gelezen wordt. En bij kinderboeken moet je er rekening mee houden dat de lezers wel eens kinderen kunnen zijn: dus mensen met wat minder leeservaring en wat minder levenservaring. Als je daar geen rekening mee houdt, ontstaan er problemen: dan ga je bij voorbeeld kinderboeken bekronen die eigenlijk geen kinderboek zijn, omdat ze te moeilijk zijn voor kinderen: te moeilijk van taal, te moeilijk van compositie of te moeilijk van thematiek." Einde citaat. Wat Annex de Vries bedoelt, is dat de verschuiving naar een literaire beoordeling van onze kinderboeken geleid heeft tot bekroningen van werk dat kinderen niet aanspreekt. Nou èn, redeneert Jan Blokker, voorzitter van de jury die de Woutertje Pieterse Prijs uitreikt. Jan Blokker benutte het grootste deel van zijn laatste juryrapport (d.d. 6 maart 1990) om De Vries de mantel uit te vege. "De meester mag niet dalen, de scholier moet klimmen," citeert hij Bordewijk, om vervolgens uit te weiden over zijn mening dat kinderen uitsluitend op gezag kunst kunnen leren waarderen.

rekening houden met

Als dat inderdaad zo is stelt ons gezag weinig voor, omdat kinderen zich in grote getale van de griffels afwenden. Ze hebben hun eigen jury's en hun eigen smaak, die in ons gepolariseerde klimaat als kinderlijk, onderontwikkeld en irrelevant wordt ervaren. Spijtig, dat laatste. In kringen van jeugdboekenschrijvers heeft het ertoe geleid dat schrijvers zich gaan verontschuldigen voor hun populariteit. Succes bij kinderen wekt argwaan. Hoewel het verheugend is dat een discussie is losgebarsten, kan het geen kwaad de zuiverheid daarvan in het oog te houden. Er moet onderscheid worden gemaakt tussen schrijvers en recensenten. Schrijvers hebben het volste recht met kinderen rekening te houden, hetgeen zowel positief als negatief kan uitpakken. Voorbeelden zijn er genoeg. In 1987 zei Annie M.G. Schmidt in de Humanist: "... Dus je moet wel degelijk oppassen hoe en wat je schrijft voor kinderen. Ze kunnen veel hebben als je maar hun basisveiligheid niet aantast. De held mag niet ten onder gaan. Het goede, het zwakke overwint..." Roald Dahl accentueert de spanning: "Bij een goed kinderboek ben je onder het lezen van bladzij negen benieuwd naar wat er op bladzij tien gebeurt". En niet zonder humor schreef Willem Wilmink twaalf jaar geleden al: "Kinderboeken mogen de realiteit geen geweld aandoen, maar ze mogen ook niet ontmoedigend zijn. Men bedenke dat kinderen zich zonder alcohol en nicotine door het leven moeten slepen, en dat ze toch óók recht hebben op wat ontspanning en geborgenheid". Het zou van de gekke zijn als schrijvers dit soort dingen niet meer hardop konden zeggen. Anders ligt het bij recensenten die een literair

oordeel geven. Zouden zij zich in kinderen verdiepen, dan zouden ze analyses van compositie en stijl doorkruisen met overwegingen van een heel andere aard. Ze zouden esthetici en ethici tegelijk zijn en zichzelf in de weg zitten. Tot zover kan ik Blokker en diens volgelingen begrijpen. Maar jeugdliteratuur beoordelen met alleen esthetische criteria zou onrecht doen aan die kunst, waarin immers ethiek (zie Wilmink, zie Schmidt) zo duidelijk is verankerd. Verder moeten we ervoor waken de discussie te beperken tot één over vorm en moraal. Een kinderboek is méér dan een gemakkelijk boek voor volwassenen. Veel vanzelfsprekendheden krijgen er andere dimensies. Ik denk dat het succes van Kuijer en Schmidt bij kinderen gedeeltelijk is te verklaren uit hun humoristische verzet tegen de gevestigde orde. Als compagnons van kinderen halen ze het gezag onderuit.

"gezag"

Toch ben ik bereid aan te nemen dat opvoeden een zaak van gezag is, maar niet het gezag van Bint, Bordewijks hoofdpersoon. Die interpretatie is te eng. Gezag is niet alleen macht over anderen, het woord betekent ook "overwicht" en zelfs "betrouwbaarheid". Macht kun je iemand opleggen, overwicht moet je verdienen. Kinderen voelen verdraaid goed aan hoe ze bejegend worden en in het onderhavige geval is er iets gekks aan de hand: ze wórdten niet bejegend, maar gewoon genegeerd. Die situatie deugt niet, maar is niet te verhelpen door volwassen recensenten en officiële instanties te dwingen zich te verplaatsen in de jeugdige lezer. Een vroedvrouw kan de kwaliteit van de moedermelk roemen, maar niet meer vertellen hoe hij smaakt. En de baby zelf? Cynici zullen opmerken dat die helemaal niets kan zeggen. Maar hier gaat het om kinderen. Ondanks het feit dat lang niet allen in staat zijn hun mening te geven, pleit ik voor op- en herwaardering van de kinderjury. Niet van de landelijke kinderjury die een verkapt leesadvies is geworden, maar van de regionale jury waar kinderen wordt geleerd meningen te verwoorden over recente boeken. Het systeem is niet waterdicht, maar zal om verscheidene redenen een duidelijke verbetering zijn: Volwassen recensenten worden ontheven van de taak als ex-kind en ouder te lezen; en de uitslag van kinderjury's zal niet langer concurreren met het oordeel van ouderen, maar wordt complementair.

Dat kan tot verrassingen leiden, want kinderlijk leesgedrag is niet per definitie slecht. Minder leeservaring kan ook minder vooringenomenheid en meer geestelijke souplesse behelzen. Heeft men zich ooit verdiept in de vraag waarom Kuijers opstandige boek "Hoe Mieke Mom haar maffe moeder vindt" door kinderen werd gewaardeerd en door volwassenen zuurzoet verdragen? Laten we de volwassenheid maar liever niet idealiseren als een voltooiing, een eindpunt. Volwassenheid is volgens mij het besef dat er geen eindpunten zijn, dat het leven een constante groei is, met de jeugd als vliegende start. Terug naar Lea Dasberg, die pleit voor een jeugdliteratuur waarin kinderen medespeler van volwassenen zijn. Het kind als medespeler verdient niet te worden genegeerd; dat mag rustig zijn mond opentrekken. Daar zijn we toch zeker niet bang voor? In landen om ons heen als Engeland en Duitsland en zelfs in de Sovjetunie worden kinderen allang gehoord.